کاریکاتێر .. هونەری ڕەخنەگر ... هەندرێن خۆشناو

هونەری کاریکاتێر یان کاریکاتێر پەیوەندییەکی توندوتۆڵی لەگەڵ ڕەخنەوە هەیە، بە تایبەتی رەخنەی گاڵتەجاڕ (النقد الساخر)، تا ئەو رادەیەی کە هەندێک بە دیوەکەی تری گاڵتەجاڕیی یان داشۆرین ناوی دەبەن، لەوانەیە لەبەرئەوە بێت کە کاریکاتێر لە ناخەوە هەڵگری رەخنەیەکی توندی داغکارە بە هەڵسوکەوتی نابەجێ و لەڕێلادەری مرۆڤەکان. لە کاتێکدا کە هونەری کاریکاتێر بریتییە لە وێنەکێشانی سیمایەک بە زێدەڕۆیی لە وەدەرخستنی کەموکوڕییەکان، ئەمڕۆ کارتۆنی سیاسی لە هەموو بوارەکانی تری کارتۆن بەربڵاوتر و جەماوەری زۆرترە، ئەویش لەبەرئەوەی رەخنە و هەندێک جار رەخنەی توند دەگرێت لە واقیعی سیاسی و حکومەتی ناوخۆ یان حکومەتان و کەسانی سیاسی جیهانی.

بە بیروڕای من کاریکاتێر بریتییە لە وتارێکی بەپێزی پڕ مانا، لە جیاتی وشە وێنە و هێلکاریی جێگای خۆیان دەکەنەوە، بریتییە لە دەربڕینێک لە رووداوێک یان حاڵەتێک یان بیرۆکەیەک بەهۆی بەکارهێنانی بەهرەی وێنەکێشانەوە، دەربڕینێکی لۆجیکانە کە توانای وەرگێڕانی بیرۆکەکانی هەبێت بۆ وێنە و ئاماژە، بەمەبەستی سەرنج ڕاکێشانی بینەر بۆ کارێکی پۆزەتیڤ، کە ئەویش فۆکەس خستنەسەر دیاردەیەکی دزێوە یان کەسێکی نەفس نزمە، کە پێویستیان بە چارەسەرکردن هەیە.

لەم ڕۆژگارەماندا هونەری کاریکاتێر هونەرێکی گرنگی شێوەکاریی و ڕۆژنامەگەرییە، ئەڵقەی گرێدانی ئەو دوو بوارە گرنگەیە، هۆکارێکی گرنگی دەربڕینە لە زۆرێک لە ڕەهەندە سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان، کاریکاتێر ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێت لە وروژاندن و خستنەڕووی بابەتە سیاسییەکان و داکۆکیکردن لە مافەکانی تاک و کۆمەڵگە و زەقکردنەوە و وەدەرخستنی کەموکوڕییەکان و ڕەخنەگرتن لێیان، ئەو وێنە کاریکاتێرییەش دەبێتە هۆی هێنانەکایەی جولەیەکی کاریگەر لە نێوان نێردەر و وەرگر، بەمەش ئاسۆیەکی نوێ بۆ واقیع و هەروا بۆ دواڕۆژیش دێتەکایەوە، یان بە هەوڵدان بۆ گۆڕین و گۆڕانکاریی یان هەوڵدان بۆ نوێکاریی بە واقیع لەسەر بنەما کۆمەڵایەتی ومرۆڤایەتییە نوێکانەوە.

ئەو هونەرە بەهێز و کاریگەرە خاوەن گیانێکی گاڵتەجاڕە لە وەدەرخستنی کەموکوڕییە دزێوەکانی نێو کۆمەڵگە کە بانگهێشتەی چاکسازی و گۆڕینیان دەکات. هونەرمەندانی کاریکاتێر توانیان ئەو هونەرە بکەنە زمانێکی زیندوو، کە پێویستی بە وشە نەبێت بۆ وەدەرخستن و گەیاندنی ئەو ناوەڕۆکەی کە دەیانەوێت.

کاریکاتێر و کاریکاتێریستان بوونەتە هۆکارێک بۆ برەوسەندنی بازاڕی بڵاوکراوەکان، تا ئەو ڕادەیەی کە خوێنەر پێش هەموو شتێک بەدوای کاریکاتێردا دەگەڕێت لەسەر رووبەری لاپەڕەکاندا، بەداخەوە ئەمە کوردستان ناگرێتەوە، کە هەتا حکومەت و حزب خەرجی ئەو بڵاوکراوانە بکێشن حاڵیان لەوە باشتر نابێت.

بۆ نمونە لە فەڕەنسا کاریکاتێریست و رۆژنامەنووس (چاڕل فیلیپۆن) پێشەنگ بوو لە هەنگاوانێکی بەرچاو لە مێژووی هونەری کاریکاتێر لە فەڕەنسا بە وەشانی گۆڤاری (کاریکاتێر) ساڵی 1806 کە گۆڤارێکی کاریکاتێری هەفتانە بوو، دوای ئەویش گۆڤاری (شاریڤاری) بڵاوکردەوە.

نمونەیەکی تر (یەعقوب سەنوع) کە رۆژنامەنووسێکی جووی میسری بوو، ئەویش پێشەنگ بوو لەو بوارەدا، کە رۆژنامەیەکی هەفتانەی گاڵتەجاڕی کاریکاتێریی دامەزراند ساڵی 1877 لە قاهیرە بە ناوی (ئەبو نەزارە)، تا ئەو ڕادەیە ئەو رۆژنامەیە کاریگەریی هەبوو، کە خەڵکی هەر بە ئەبو نەزارە بانگیان دەکرد.

لە کوردستانیش هەردوو گۆڤاری (سیخورمە) و (مەلامەشهور) کە دووگۆڤاری کاریکاتێریی رەخنەیی بوون لە ساڵی 1997، کاریگەریی خۆیان هەبوو لە بواری رۆژنامەگەریی کوردیدا، و یەکێک بوون لە پڕ فرۆشترین بڵاوکراوە لە کوردستاندا.

هەر لەو کاتەوەی دەرگای رۆژنامەگەریی کاریکاتێریی کرایەوە، وڵاتانی جیهان و ناوچەکەش دەرچوونی چەندین رۆژنامە و گۆڤاری کاریکاتێریان بەخۆوە دیتوە، خوێنەرێکی زۆریان بەدەوری خۆیاندا کۆکردۆتەوە، کە لە وێنەی کارتۆنیدا چێژ و ئەو بابەت و ناوەڕۆکە زۆرانەی کە بەدوایدا وێڵن لە رۆژنامەگەریدا دەیدۆزنەوە. بۆیە رۆژ لە دوای رۆژ بازنەی هونەری کاریکاتێر فراوانتر و ژمارەی کاریکاتێریستانی خاوەن بەهرە لەو هونەرەدا زیاتر دەبن، ئەو هونەرەی کە بەوە لە بابەتەکانی تری رۆژنامەگەریی و راگەیاندن جیادەکرێتەوە، کە رۆح سوکترە و زیاتر لەلایەن خوێنەر و بینەرەوە هەرس دەکرێت و کاریگەریشی زیاترە لە گەیاندن و جێگیرکردنی بیرۆکەکان لە هزری خوێنەردا، تا ئەو ڕادەیەی کە وەرگر وا هەست دەکات کە زمان حاڵی خۆی و کۆمەڵگایە، بۆیە ئێستا رۆژنامەی

سەرکەوتوو بەبێ کاریکاتێر نابێت، هەر ڕۆژنامەیەک کاریکاتێریستێک یان دووان کاری بۆ دەکەن.

ئەو کاریکاتێریستانەی کە پێگە و جێ پەنجەیەکی بەرچاویان هەیە لە بواری ڕۆژنامەگەریدا، لە زۆربەی وڵاتاندا وەک ئەستێرەی سینەمایی مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێت، بەداخەوە کە لە کوردستاندا وانییە، زۆربەی ڕۆژنامەکان بێبەشن لە کاریکاتێر، و ئەوانەی کاریکاتێریش بڵاودەکەنەوە، بە شێوەیەکی ناشیرین کارتۆنێک یان کاریکاتێرێکی بیانی لە لاپەڕەکانی ئینتەرنێتەوە دەدزن و زۆرجاریش ناوی خاوەنەکەشی قووت دەدەن و بابەتەکەشی بۆ دەگۆڕن، ئەمەش بۆتە دیاردەیەکی دزێو و ناشیرین و پەڵەیەکی ڕەش بۆ ناوچەوانی ڕۆژنامەگەریی کوردییەوە.

شارەزایانی شیکردنەوەی ناوەڕۆک، لە توێژینەوە شیکارییەکانیان بۆ هونەری کاریکاتێر پشتیان بە چەندین بنەما بەستووە لەوانە:
* شێوە: بریتییە لەو شێوە هونەرییەی کە کاریکاتێر پێوەی بەدەردەکەوێت، ئەو داڕشتنە هونەرییە لەخۆ دەگرێت کە ناوەڕۆکی پەیوەندی کاریکاتێر بە بینەرەوە پێکدەنێت. شێوەی کاریکاتێریش چوار جۆرە:
1- شێوەی ڕاستەوخۆ: پشت بە ئاماژەیەکی ڕاشکاو و سادە لە داڕشتندا دەبەستێت لەگەڵ توانج.
2- شێوەی تەمارکراو: پشت بە وێناکردنێکی نیمچە سروشتی بۆ چەند دەخێکی مانابەخشی دیاریکراو.
3- شێوەی سیمبولی: پشت بە بەکارهێنانی سیمبول و ئاماژە دەبەستێت بۆ دەربڕین لە چەندین مانا لە هەمان کاتدا.
4- شێوەی دابەشکردنی جوگرافی: لەمەشدا شوێنی ڕووداوەکە کە کاریکاتێرەکە بە ڕەخنە و چارەسەرکردن باسی لێوەدەکات. ئەمەش دەبێتە سێ بەش:
أ_ ناوخۆ: باس لە کێشە و دیاردە ناوخۆییەکان دەکات.
ب_ ناوچەیی: باس لە کێشە و دیاردەکانی ناوچەکە دەکات.
ج_ جیهانی: باس لە کێشە و دیاردە جیهانییەکان دەکات.

* کەسایەتییە باوەکان: بریتییە لەو کەسایەتیانەی کە وێنە کاریکاتێرییەکان لە خۆیانی دەگرێت، کە سێ جۆرە:
1- کەسایەتی ناوخۆ: ئەو کەسایەتییە بەوە دەناسرێتەوە کە جلوبەرگی کوردی پۆشیوە.
2- کەسایەتی ناوچەیی: ئەو کەسایەتییە بەوە دەناسرێتەوە کە جلوبەرگی وڵاتانی ناوچەکەیان پۆشیوە.

3- کەسایەتی بیانی: ئەو کەسایەتییە بەوە دەناسرێتەوە کە جلوبەرگی دیاریی وڵاتانی جیهان دەپۆشێت.

* جۆری بیرۆکە: ئەویش یان بیرۆکەی سادەیە، کە وەرگر بە خێرایی وەریدەگرێت و بە سانایی تێیدەگات، یان بیرۆکەی ئاڵۆز و تێکهەڵکێشە، کە وەرگر پێویستی بە وشیاریی زیاترە بۆ تێگەیشتن و زانینی ماناکان و ئامانجەکانی کاریکاتێرەکە.

•